

ایران چگونه می‌تواند از حربه چابهار برای دیپلماسی اقتصادی در دوران تحریم بهره بگیرد؟ امتیازگیری ایران از آمریکا

به گزارش روابط عمومی و امور بین‌المللی منطقه آزاد چابهار به نقل از روزنامه شرق سفر نیکی هیل، نماینده آمریکا در سازمان ملل، به هندوستان حاوی دو نکته مهم بود. او رفته بود تا نارندرا مودی، نخست‌وزیر هند را راضی کند که خرید نفت از ایران را به صفر برساند و در مقابل، آمریکا اعلام کرده با سرمایه‌گذاری هند در پروژه بندر چابهار ایران مخالفتی ندارد و حتی وعده داده برای این کار با هند همکاری هم خواهد داشت. این در حالی است که چین هم در بندر گوادر پاکستان وارد سرمایه‌گذاری عظیمی شده و با اجاره 99 ساله این بندر، فعالیت تسلیحاتی خود را گسترش می‌دهد. این نکته تا جایی حائز اهمیت است که به گفته کارشناسان منطقه‌ای، علاوه بر رقابت منطقه‌ای آمریکا در این حوزه با چین و البته هند با چین، آمریکا تمایلی ندارد که کشورهای آسیای مرکزی را به سبب اهمیت استراتژیک چابهار برای آنها از نظر دسترسی به یکی از مهم‌ترین کریدورهای منطقه از نظر دسترسی به آب‌های آزاد، دلخور کند. از طرفی هند با لابی قدرتمندی که با آمریکا دارد و درجه اهمیت چابهار برای این کشور، تلاش می‌کند تا آمریکا را مجاب به مستثنای کردن این بندر از تحریم‌ها کند. حالا پرسش اینجاست که ایران چگونه می‌خواهد از موقعیت استراتژیک چابهار برای مذاکرات دیپلماتیک خود در حوزه اقتصاد سیاسی با توجه ویژه به تحریم‌های اعمال‌شده علیه ایران بهره بگیرد؟ ناگفته نماند که ایران، هند و افغانستان، سال گذشته موافقت‌نامه سه‌جانبه چابهار را امضا کردند که بر مبنای آن افغانستان و هند می‌توانند مبادلات تجاری‌شان را از طریق بندر چابهار ایران انجام دهند و در همین راستا دولت هند به‌تازگی اعلام کرده است که تلاش می‌کند این پروژه تا سال ۲۰۱۹ به مرحله بهره‌برداری برسد. چگونگی استفاده از این ابزار دیپلماتیک در روابط منطقه‌ای را با دو کارشناس ارشد منطقه‌ای مطرح کردیم.

مخالفت آمریکا با چابهار، مساوی با مخالفت با آسیای مرکزی است

عباس ملکی، معاون سابق وزارت امور خارجه، در گفت‌وگو با «شرق» در این زمینه معتقد است ایران به‌خوبی می‌تواند از این ابزار به نفع روابط اقتصادی در هم فشرده‌شده ایران بهره بگیرد.

ملکی معتقد است: همکاری‌های ایران با هند، در همه زمینه‌ها ارتباطی به آمریکا ندارد و به صورت سنتی کشور مستقلی است. این کشور برخی از مواقع طرفدار بلوک شرق به رهبری اتحاد جماهیر شوروی و گاهی همکاری نزدیک با روسیه بوده است؛ اما در سال 2002 پیمان همکاری‌های استراتژیک بین ایالات متحده و هند به امضا رسید و به هند اجازه دسترسی به دستاوردهای فناوریانه آمریکا را می‌داد.

او با بیان اینکه چابهار محل برخورد دو کریدور بزرگ جهانی است، می‌گوید: کریدور شمال-جنوب که در آن روسیه، جمهوری آذربایجان، ترکمنستان، ایران، عمان و هند حضور دارند و کریدور شرق به غرب که به جاده ابریشم معروف است، در این نقطه به هم برخورد می‌کنند؛ بنابراین هرگونه مخالفت آمریکا با چابهار، به معنای مخالفت با همه این کشورهاست.

ملکی با بیان اینکه چابهار نقشی کلیدی در امنیت و ثبات افغانستان دارد، ادامه می‌دهد: مسیر کراچی، خیبر و ورود به افغانستان که در گذشته، کامیون‌ها از آن استفاده می‌کردند، بسیار زمان‌بر است و از سویی به واسطه حضور داعش و طالبان بسیار پرخطر است؛ در حالی که با آماده‌شدن چابهار و استفاده افغانستان از چابهار می‌تواند به راحتی از آن استفاده کند. از طرفی دولت آمریکا مایل نیست دوباره در افغانستان، دولت به دست طالبان یا داعش که حدود 60 درصد نواحی مختلف افغانستان را در دست دارند، بیفتد.

به گفته استاد سیاست‌گذاری انرژی در دانشگاه صنعتی شریف، چابهار جایی است که دیپلماسی ایران می‌تواند بیشتر فعال شود؛ زیرا این منطقه مورد نیاز هند و کشورهای آسیای جنوب شرقی و آسیای مرکزی است.

رقابت آمریکا با چین در چابهار

معاون سابق وزارت امور خارجه علت توجه ویژه به چابهار را از دو زاویه می‌داند. به گفته او توجه خاص به چابهار را هم می‌توان از دید رقابت جدی بین آمریکا و چین نگاه کرد و هم می‌توان از زاویه رقابت بین هند و چین تعبیر کرد. بندر گوادر پاکستان دسترسی چینی‌ها را به اقیانوس هند بدون گذر از تنگه مالاکا فراهم می‌کند و خاصیت ویژه دیگری ندارد؛ درحالی‌که بندر چابهار، اروپا را به آسیا و دریای خزر را به اقیانوس هند و دریای سیاه، عمان و خلیج فارس متصل می‌کند. از او درباره نقش چابهار در دیپلماسی آبی هم می‌پرسیم. ملکی با بیان اینکه مسئله آب بین ایران و افغانستان بدون چابهار و با چابهار حل‌شدنی است، می‌گوید: مقامات افغانستان در این زمینه مایل به حل مشکل هستند و لازم است بخش دیپلماسی هم به این موضوع توجه کند. با این حال حدود 10 سال قبل پیشنهاد دادم که می‌توان دو اسکله در چابهار را به افغانستان اجاره داد تا آنها دسترسی به آب‌های آزاد داشته باشند؛ زیرا راه‌های دیگری که از کشورهای همسایه مانند پاکستان، ازبکستان، تاجیکستان و چین برای حمل‌ونقل استفاده می‌شود، سخت و ناایمن است. این موضوع از نظر دیپلماسی عمومی هم برای مردم افغانستان این پیام را دارد که ایران فقط در پذیرش مهاجران افغانستانی به آنها کمک نمی‌کند؛ بلکه در حمل‌ونقل کالا هم با آنها همکاری می‌کند.

به گفته او باید به این نکته توجه ویژه داشت که افغانستان با ایران، هند و آمریکا، منافع مشترک دارد و به همین دلیل ایران می‌تواند از طریق دیپلماتیک همکاری‌های خود را با این کشور همسایه توسعه بیشتری بخشد.

لایه هند با آمریکا

بهرام امیراحمدیان، کارشناس حوزه روسیه و آسیای مرکزی و قفقاز، در این زمینه به «شرق» می‌گوید: هند با افغانستان قرارداد همکاری استراتژیک داشته و از طرفی هر دو کشور با پاکستان تنش دارند. همچنین آمریکا، انگلستان، فرانسه و آلمان هم با افغانستان قرارداد همکاری استراتژیک دارند. این کشورها برای برقراری ارتباط منسجم‌تر با افغانستان برای همکاری‌هایی از جمله مبارزه با تروریسم، نیاز دارند که به این کشور دسترسی داشته باشند و چابهار این امکان را در اختیار این کشورها قرار می‌دهد.

به گفته او، هندوستان متعهد است که در چابهار با ایران همکاری کند و چون آمریکا و کشورهای غربی در یک سو هستند، چابهار برای آنها اهمیت خاصی دارد.

امیراحمدیان در ادامه می‌گوید: هندوستان می‌خواهد با ایرانی که از سوی ایالات متحده آمریکا تحریم می‌شود، همکاری کند و درعین حال، این کشور در این بندر سرمایه‌گذاری کرده و حاضر است تا 500 میلیون دلار در اتصال بندر چابهار به زاهدان هم سرمایه‌گذاری کند. بنابراین ایران می‌تواند از طریق چابهار و هندوستان به آمریکا بقبولاند که از ایران نفت بخرد و پول آن را به رویه بپردازد.

او با بیان اینکه ایران و هند می‌توانند همکاری‌های خود را ادامه دهند، می‌افزاید: از آنجایی که هندوستان ارتباطات نزدیکی با ایالات متحده آمریکا دارد، می‌تواند در دوره تحریم فضاها را جدیدی ایجاد کند تا بتواند همکاری‌های اقتصادی خود با ایران را ادامه دهد.

این کارشناس مسائل منطقه‌ای با بیان اینکه چین در طرح کمربند بنادر گردنبدن مروراید می‌خواهد هند را تحت محاصره قرار دهد، تصریح می‌کند: هند با همکاری‌های آمریکا تلاش می‌کند از این مخمصه رهایی یابد. همکاری ایران و هند هم به نظر می‌رسد به همین دلیل موفقیت‌آمیز باشد و هند با لابی خود در محیط بین‌الملل و همکاری با آمریکا، به نفع ایران در عرصه تجارت بین‌الملل قدم بردارد.

چابهار، حربه ایران در تحریم

امیراحمدیان با بیان اینکه در شرایط کنونی چابهار می‌تواند حربه مناسبی برای ایران برای بهره‌برداری از فعالیت‌های اقتصادی باشد، می‌گوید: هند در چابهار، مدیریت و بهره‌برداری از بندر را در ازای سرمایه‌گذاری در مدت حدود 15 سال در دست می‌گیرد، اما در گوادر، پاکستان بخشی از حاکمیت خود را به چین فروخته و این بندر را 99 ساله به این کشور اجاره داده است و این کشور سعی دارد در این منطقه، فعالیت‌های نظامی- استراتژیک داشته باشد، اما همکاری‌های ایران با هندوستان به مفهوم آن نیست که ایران قصد دارد پاکستان را دور بزند. ایران اعلام کرده است که چین هم می‌تواند در چابهار سرمایه‌گذاری کند. رقابت هندوستان با چین در عرصه استراتژیک، مسئله جداگانه‌ای است و ایران وارد این بازی نمی‌شود.

به گفته او، ایران در همکاری‌های منطقه‌ای نیازمند تیم‌های قوی کارشناسی، به‌ویژه در حوزه اقتصاد سیاسی برای در نظر گرفتن دیپلماسی آب و حمل‌ونقل است، زیرا ظرفیت‌های ایران فضای چانه‌زنی را افزایش می‌دهد.

جایگاه بندر چابهار در تجمیع منافع بازیگران

جاوید حسینی، پژوهشگر مؤسسه مطالعات آسیای مرکزی و افغانستان، هم در همین زمینه در یادداشتی با عنوان «مؤلفه‌های اثرگذار بر استثناسدن پروژه بندر چابهار از تحریم‌های آمریکا» در سایت مؤسسه مطالعات آسیای مرکزی و افغانستان به اهمیت این بندر برای بازیگران منطقه‌ای اشاره کرده و نوشته است: «باوجود تلاش‌های آمریکا برای تحت فشار قراردادن جمهوری اسلامی ایران در پس‌برجام، به نظر می‌رسد که اجماع منافع بازیگران متعددی سبب شده است آمریکا تا این لحظه نه‌تنها از تهدید کشورها و شرکت‌ها برای سرمایه‌گذاری در پروژه عظیم بندر چابهار سخنی به میان نیاورد، بلکه امکان استثناسدن آن نیز وجود دارد».

او با اشاره به دلایل این مستثناسدن می‌نویسد: «1. هند و افغانستان در استراتژی‌های کلان آمریکا در منطقه نقش کلیدی دارند و چابهار نقش ارتباطی انحصاری بین این دو بازیگر را ایفا می‌کند. 2. رقابت چابهار و گوادر؛ پروژه هندی چابهار می‌تواند بالانسی برای پروژه چینی گوادر باشد. بر اساس برخی دیدگاه‌های واقع‌گرایانه، یکی از اهداف حضور آمریکا در منطقه و هم‌پیمانی آن با هند، کنترل چین است. از این رو تداوم کار این پروژه که نقش بالانسر را دارد، به نفع هند و آمریکا خواهد بود. 3. حذف پروژه چابهار، سرنوشت تجارت و ترانزیت افغانستان را بار دیگر در اختیار پاکستان قرار می‌دهد و این مغایر با سیاست فشارهای آمریکا به پاکستان است. 4. چابهار برای کابل، راه تنفسی جدیدی ایفا کرده است و ترانزیت و تجارت و در نتیجه سیاست این کشور را از سلطه پاکستان خارج کرده است. دولت افغانستان هم برای تداوم کار چابهار مصر است. 5. نقش لابی قدرتمند هند در آمریکا هم می‌تواند به نفع استثناسدن پروژه چابهار از تحریم‌های آمریکا اثرگذار باشد. 6. کشورهای آسیای مرکزی نیز به نفع تداوم پروژه چابهار بر آمریکا فشار وارد خواهند کرد. همکاری‌های نزدیک آمریکا با برخی کشورهای آسیای مرکزی می‌تواند در پذیرش این خواسته، اثرگذار باشد».

